مجله اقتصادی
شماره‌های ۳ و ٤، خرداد و تیر ۱۳۹٦، صفحات ۱۰٦-۷۹

بررسی راهبردها و راهکارهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی

حبیب‌الله سالار
کارشناس حسابداری
zihesabi-sm@mefa.gov.ir

فاطمه خراسانی
کارشناس ارشد مدیریت صنعتی مالی
khorasani135@gmail.com

اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی از مباحثی است که در سالیان اخیر توسط صاحب‌نظران اقتصادی و فرهنگی کشور و به‌ویژه رهبر معظم انقلاب مطرح شده است. بسیاری از اقتصاددانان معتقدند که الگوی اقتصادی متناسب با نظام سیاسی و فرهنگی ایران اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است؛ و همچنین رویکردی مبتنی بر تلاش جهت کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای رسیدن به خوداتکایی است؛ لذا تأکید آن بر اقتصاد تولیدمحور است و مردم در این اقتصاد نقش محوری دارند. سبک زندگی عبارت از شیوه زندگی کردن است. در حال حاضر سبک زندگی مردم در بسیاری از موارد منطبق با اقتصاد مقاومتی و تعالیم اسلامی نیست. لذا در این مقاله ضمن بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، مؤلفه‌های مرتبط با سبک زندگی مردم شناسایی می‌شود و سپس راهکارهای مناسب جهت تحقق آن با توجه به مهم‌ترین مؤلفه‌های سبک زندگی، یعنی مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، افزایش بهره‌وری و اقتصاد دانش‌بنیان، ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، سبک زندگی، اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، بهره‌وری، اقتصاد دانش‌بنیان.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۱. مقدمه

تجربه سال‌ها به‌کارگیری اصول اقتصادی غرب، صاحب‌نظران اقتصادی را به این نتیجه رسانده است که در هر نظامی سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ نقش‌آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه با یکدیگر ارتباط متقابلی دارند. ما نمی‌توانیم در بعد سیاسی یک حکومت اسلامی داشته باشیم، اما در بعد اقتصادی با یک اقتصاد شرکتی از نوع آمریکا و سازوکارهای اقتصادی که لازمه آن است کار کنیم. این دو مقوله اساساً و به شکل بنیادین با هم ناسازگارند (درخشان، ۱۳۹۱). در سالیان متمادی از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تاکنون، اعمال تحریم‌های یک‌جانبه، یکی از ابزارهای کشورهای غربی جهت وارد آوردن فشار بر جمهوری اسلامی ایران بوده است؛ از سوی دیگر نتیجه اجرایی الگوهای توسعه پیشنهادشده توسط بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول ناموفق بوده است. برای همین الگوی اقتصادی متناسب با نظام سیاسی و فرهنگی ایران، اقتصاد مقاومتی مطرح شد.

اقتصاد مقاومتی در ایران در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان کشور مطرح شد و در سال ۱۳۹۲ سیاست‌های آن به قوای سه‌گانه ابلاغ گردید. طبق تعریف رهبری، اقتصاد مقاومتی به این معناست که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه‌رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری اقتصاد کاهش پیدا کند. اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام کارهای تدافعی اقتصادی نیست. اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصادی که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می‌کند.

از دیگر مباحثی که از سالیان اخیر مورد توجه رهبری نظام بوده سبک زندگی است. سبک زندگی از دو بخش تشکیل می‌شود: «بینش» و «منش». بینش همان مبانی اعتقادی و باورهای سبک زندگی را تشکیل می‌دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش‌های حقوقی را شامل می‌شود که این دو با هم به اعمال و رفتار افراد معنی می‌بخشد. از دیدگاه مقام معظم رهبری، سبک زندگی به معنی اصول و الگوهای حاکم بر رفتار فردی و خانوادگی در خانواده و اجتماع است. به عبارتی دیگر انسان در رفتارهایش در مورد زندگی، خانواده و یا اجتماع از ارزش‌ها و الگوهایی تبعیت می‌کند. این اصول و الگوها می‌توانند نقش حقیقی یک تمدن را تشکیل دهند. تغییر در این الگوها و اصول است که رفتار اقتصادی مردم را تغییر می‌دهد. درواقع جهت اجرای اقتصاد مقاومتی و تحقق اهداف آن، باید سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه ایجاد و تقویت شود. در سال‌های اخیر

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

مطالعات و پژوهش‌های بسیاری در خصوص مبانی نظری اقتصاد مقاومتی، شاخص‌ها و مؤلفه‌ها، راهکارها و راهبردهای اجرایی آن و همچنین ارتباط سبک زندگی و اقتصاد مقاومتی انجام شده است؛ از آن جمله، تابلی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی الزامات اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با الگوی سبک زندگی پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند بسترسازی در عرصه‌های خودباوری و توانایی فکری و عملی، کار و تلاش مفید، منابع انسانی، مالی و برنامه‌ریزی است.

جواهری و همکاران (۱۳۹۵) جهت بررسی جایگاه سبک زندگی اسلامی در اقتصاد مقاومتی به احصای مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و اصول سبک زندگی اسلامی پرداختند. مؤلفه‌های شناسایی‌شده اقتصاد مقاومتی در مدل پیشنهادی آنان عبارتند از: مردمی کردن اقتصاد، کاهش وابستگی به نفت، مدیریت مصرف، بالا بردن بهره‌وری، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و حمایت از تولید ملی. همچنین اصول سبک زندگی اسلامی که برای تحقق اقتصاد مقاومتی نقش بسزایی دارند عبارتند از: وجدان کاری بالا، ایمان و تقوا، کار و تلاش، اعتدال در مصرف، تأمین نیازمندان و عدم تمرکز ثروت.

سرخه‌دهی در بررسی اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب حمایت از تولید ملی این‌گونه نتیجه‌گیری می‌کند که تحقق عدالت توأم با توسعه و پیشرفت اقتصادی نیازمند یک الگوی توسعه بومی منحصربه‌فرد اسلامی ایرانی است که در چارچوب اقتصاد مقاومتی و با برنامه‌ریزی جهت بی‌اثر نمودن تحریم‌ها باشد. راهبردهای پیشنهادی حمایت از تولید ملی در این شرایط عبارتند از: تقویت همبستگی درونی، حداقل نمودن تنش‌های اجتماعی، تحقق عدالت اجتماعی و برابری، دخالت آگاهانه و بابرنامه دولت، منع مبادله آزاد سرمایه، اقتصاد تولیدمحور، ایجاد دولت عاری از فساد و هدایت‌گر بازار، جایگزینی واردات، تعاون به جای رقابت ناسالم درونی، استراتژی حمایت عام از تمام صنایع به‌خصوص صنایع استراتژیک و به‌ویژه کشاورزی به جای پیروی از مزیت نسبی و حذف تعرفه‌های مدل ریکاردویی تجارت، گسترش تحقیق و توسعه، هدف‌گذاری صنعتی و کنترل اعتبارات از سوی دولت.

اصغری (۱۳۹۳) در بررسی نقش خانواده در اقتصاد مقاومتی عنوان می‌دارد که الگوی مصرف خانوار اگر منطبق بر الگوی تولید کشور باشد، با اقتصاد مقاومتی سازگار است و اگر منطبق بر

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

الگوی تولید داخلی نباشد، به عنصر ضد اقتصاد مقاومتی تبدیل خواهد شد. وضعیت موجود الگوی مصرف خانوار و رسیدن به وضعیت مطلوب الگوی مصرف خانواده، هردو در بستر باورها و ارزش‌ها شکل می‌گیرند. لذا تقویت باورهای دینی و بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی در رابطه با مصرف می‌تواند از کارآمدی بالایی برخوردار باشد و در کوتاه‌مدت نیز می‌توان از طریق تقویت فرصت‌های سرمایه‌گذاری جهت جذب پس‌اندازهای کم همراه با تبلیغ آثار مثبت آن در اقتصاد، راه را برای کاهش مصرف و افزایش پس‌انداز هموار کرد.

آقالری و همکاران (۱۳۹۲) با توجه به این موضوع که جلوگیری از اسراف و تبذیر و اهتمام به مسئله بازیافت پسماند خانگی مورد تأکید اسلام و سبک زندگی معصومین بوده است، و درنهایت این موضوع منجر به تحقق اصلاح الگوی مصرف و اقتصاد مقاومتی نیز می‌شود، در یک کار پژوهشی میدانی به بررسی الگوی بازیافت مواد در خانواده‌های یکی از شهرهای شمالی کشور پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داده است که بیش از ۷۵ درصد از شهروندان، خود را در قبال موضوع اقتصاد مقاومتی مسئول می‌دانستند. وجود چنین سطحی از احساس مسئولیت گویای آن است که افراد جامعه از آمادگی بالایی درخصوص تبعیت از اقدامات در راستای مصالح ملی و اجتماعی برخوردار هستند، اما به دلیل عدم آموزش و شناخت کافی از مصادیق آن قادر به رفتارهای متناسب نیستند؛ چنان‌که سهم قابل‌ملاحظه‌ای از خانواده‌ها قادر به تعمیم سبک زندگی اسلامی به برخی موضوعات مرتبط با رفتارهای اقتصادی و بهداشتی مانند بازیافت پسماندهای خانگی نبوده‌اند.

مبرهن است که بدون همراهی و همدلی مردم، دولت و مسئولین نظام، توسعه کشور و اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نخواهد شد. مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که مردم آماده همکاری برای توسعه و رشد کشور هستند، ولی درک کاملی از مصداق‌های اقتصاد مقاومتی در زندگی خود ندارند. درواقع نقش مردم در تحقق سیاست‌ها و برنامه‌های ابلاغی باید به‌صورت ساده و قابل‌لمس بازگو شود. در حال حاضر سبک زندگی مردم در بسیاری از موارد منطبق با اقتصاد مقاومتی و همچنین تعالیم اسلامی نیست و در صورت آگاه ساختن آنها و تشویق جهت اصلاح آن، قدم‌های بزرگی در راه توسعه ایران اسلامی برداشته خواهد شد.

در این مقاله تلاش بر آن بوده که ضمن بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، مؤلفه‌های مرتبط با مردم و فرهنگ یا سبک زندگی شناسایی و تبیین شود. همان‌گونه که بسیاری از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

اقتصاددانان ریشه اقتصاد را در فرهنگ می‌دانند، ریشه اقتصاد مقاومتی در اصلاح الگوی سبک زندگی است. در حقیقت، بدون بالا بردن سطح فرهنگی مردم و تغییر سبک زندگی آنها در بسیاری از امور اقتصادی و اجتماعی، اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نخواهد شد. چون مردم رکن این اقتصاد هستند و نقش اساسی در توسعه کشور خواهند داشت. لذا پس از طرح موضوع اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی، موارد زیر بررسی خواهد شد:

- بررسی ارتباط سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی؛
- بررسی ارتباط طرح‌ها و برنامه‌های ملی اقتصاد مقاومتی با سبک زندگی؛
- بررسی راهبردها و راهکارهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی.

۲. اقتصاد مقاومتی

اصطلاح اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۲۰۰۵ پس از محاصره غزه توسط اسرائیل که کمبود مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می‌شد و کم‌توانی غزه امکان صادرات و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی ازجمله توت‌فرنگی را کاهش داده بود، مورد استفاده گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی شد. پس از تشدید تحریم‌ها علیه ایران در سال‌های اخیر، این شیوه توسط جمهوری اسلامی ایران نیز ترویج می‌شود و هدف از آن استفاده از توان تولید داخلی و مقاومت در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کمترین بحران است. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تأکید شود (مقاتلی و قاسمی، ۱۳۹۵).

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۹ بهمن‌ماه سال ۱۳۹۲ از سوی مقام معظم رهبری به رؤسای قوای سه‌گانه کشور در قالب ۲۴ بند جهت اجرا ابلاغ شد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی آمده است که هدف اقتصاد مقاومتی، تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

است. محورهای اصلی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی دفع تهدیدات خارجی و عبور از تنگناهای اقتصادی و توانمندسازی ساختار اقتصادی کشور برای مقابله با بحران‌ها و نوسانات به وجود آمده در اقتصاد بین‌الملل است.

در هر نظام سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ نقش‌آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه با یکدیگر ارتباط متقابلی دارند؛ یعنی اهداف اقتصاد مقاومتی محقق نمی‌شود مگر آنکه تحولات مناسبی در حوزه تصمیمات و اقدامات فرهنگی و سیاسی کشور انجام پذیرد. تحقق اقتصاد مقاومتی با مشارکت مردمی امکان‌پذیر است. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم گردد که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت احساس کنند و به کشور خود افتخار کنند؛ لذا باید کار فرهنگی عظیمی صورت پذیرد تا سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم شود.

۳. سبک زندگی

سبک زندگی از زمره مفاهیمی است که پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی برای بیان پاره‌ای از واقعیت‌های جامعه آن را مطرح می‌کنند و به کار می‌برند، به‌طوری‌که دامنه به‌کارگیری آن در ادبیات علوم اجتماعی و مطالعات فرهنگی رواج زیادی یافته است؛ تا حدی که بعضی صاحب‌نظران معتقدند این مفهوم قابلیت جانشینی بسیاری از واژگان موجود، ازجمله مفهوم «طبقه» را داراست و می‌تواند به‌نحو دقیق‌تری، گویای واقعیت پیچیده رفتارها و حتی نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی در جامعه امروز ما باشد.

سبک زندگی هر فرد، از شکل‌گیری تا پیامدها و آثارش، به یک درخت تشبیه شده است. ریشه‌های درخت سبک زندگی، شکل‌گیری آن را بیان می‌کند. ساقه درخت سبک زندگی همان اعتقادات و نگرش‌های کلی افراد است و سرشاخه‌های این درخت وظایف این زندگی هستند (آلفرد آدلر). سبک زندگی در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی مطرح می‌شود. بر اساس تعریف فاچینو، سبک زندگی مجموعه عقاید، طرح‌ها، عادت‌های رفتاری، هواوهوس‌ها و شیوه‌های تبیین شرایط اجتماعی یا شخصی است که نوع واکنش فرد را تعیین می‌کند (سعیدی محمودآبادی و عزیزی‌نژاد، ۱۳۹۴). به‌طور خلاصه می‌توان گفت سبک زندگی عبارت از شیوه زندگی کردن است که به‌صورت رفتارهای عینی نمایان می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

بسیاری از صاحب‌نظران و اقتصاددانان معتقدند که خمیرمایه‌های اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی مردم بیرون می‌آید و برای اصلاح وضعیت اقتصادی باید ابتدا به دنبال تصحیح فرهنگ اقتصادی متناسب با ارزش‌ها در جامعه بود. امروز رسانه‌های غربی با تمام توان در حال پمپاژ دیدگاه‌ها و نظرات خود درخصوص سبک زندگی در جامعه ما هستند و بخش عمده‌ای از مشکلات کنونی ما نیز به دلیل همین هجمه رسانه‌ای و فرهنگی دشمنان است. در این میان به نظر می‌رسد که ظرفیت گسترده فرهنگ اسلامی در حوزه اقتصادی مورد غفلت واقع شده و حتی سبد خرید مردم نیز تحت القائات فرنگی‌مآبانه پر می‌شود. لذا می‌توان گفت تدوین یک بسته کامل از سبک زندگی اسلامی ایرانی و تبلیغ آن با ابزارهای رسانه‌ای مختلف در جامعه، از نیازهای اساسی کشور است. البته این سبک زندگی به معنای اقتصاد ریاضتی نیست، بلکه در این نوع از رفتار، تمام فعالیت‌های اقتصادی با هدف رضای خدا و کمک به اعتلای جامعه اسلامی صورت می‌گیرد. در این سبک زندگی، افراد هرگونه کالایی را خریداری نمی‌کنند، هرگونه هزینه‌ای را بر خود و جامعه تحمیل نمی‌کنند، در حوزه کسب‌وکار تنها سوداندوزی مورد پسند نیست، بلکه هدف نهایی رشد و پیشرفت اقتصادی جامعه است. در این سبک زندگی وجدان کاری بالاست؛ چراکه فرد خود را در مقابل دیدگان پروردگارش می‌بیند و کمترین کوتاهی و نقصی در کار را نمی‌پذیرد (جواهری و اسکندری، ۱۳۹۵).

اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است مبتنی بر تلاش جهت کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای رسیدن به خوداتکایی. لذا تأکید آن بر اقتصاد تولید محور است و مردم در این اقتصاد نقش محوری دارند چه در جایگاه تولید و چه جایگاه مصرف. در این اقتصاد مصرف‌کنندگان دارای رفتار اقتصادی و به دور از اسراف و تبذیر هستند.

از سوی مقام معظم رهبری، تمام مؤلفه‌های سبک زندگی اعم از هویت (فهم از خود، فهم از جامعه، فهم از تاریخ و ...)، ارزش‌ها، معماری شهری و خانگی، نظام آموزش، زبان و ادبیات، هنر، خانواده، روابط اجتماعی، ساختار اجتماعی، دین‌داری فردی و اجتماعی، نظام اقتصادی فردی و خانواده، نظام تغذیه و طب فردی و خانواده، رسانه، تکنولوژی، نحوه نگرش به عالم، نگرش به نظام سیاسی اجتماعی با مباحث دینی و اسلامی پیوند خورده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

اخلاق‌محور بودن فعالیت‌های اقتصادی، پرهیز از اسراف و تبذیر، مصرف متعادل مدیریت‌شده (مسکن، پوشش، تغذیه و امکانات رفاهی)، همراهی دانش در فعالیت‌های اقتصادی، داشتن روحیه جهادی در فعالیت‌های اقتصادی، بهره‌وری بیشتر در فعالیت‌ها، کسب‌وکار سالم و حلال، فضیلت آموزه قناعت، مذمت دانستن بیکاری و فقر مالی، مذمت رفاه‌زدگی، دوری از مدگرایی، مصرف‌زدگی، دوری از تجمل‌گرایی، اهمیت فعالیت تولیدی در اقتصاد، درستی در معاملات، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حساس بودن نسبت به منافع اجتماعی و ملی، اهمیت داشتن کارآفرینی و اشتغال مولد، تغذیه حلال، داشتن روحیه تعاون و کار جمعی، از مؤلفه‌های سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی است (دهقانیان و خیری،۱۳۹۲).

٤. رویکردهای کلی اقتصاد مقاومتی

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا است.

مردمی بودن؛ بدین معنی است که مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی و گردش اقتصاد توسط اقشار مختلف جامعه به حداکثر خود رسانده شود.

برون‌گرایی؛ بدین معنی است که فعالان اقتصادی باید جهانی بیندیشند و در فضای رقابتی (هدفمند) فعالیت نمایند. به‌گونه‌ای که از ظرفیت‌های داخلی و فرصت‌های بیرونی بیشترین بهره‌برداری را داشته باشند.

دانش‌بنیان؛ به معنی تولید کالا و خدمات بر اساس فناوری‌های برتر و با ارزش‌افزوده فراوان است.

عدالت‌بنیانی؛ دسترسی راحت و آسان کلیه اقشار جامعه به امکانات، اطلاعات و عوامل تولید در کشور به‌صورت برابر و مساوی، و به‌عبارتی فعالیت اقتصادی برای همه ممکن و قابل‌دسترس بودن را بیان می‌کند.

درون‌زایی در اقتصاد؛ به معنی استغنا از دیگران و توجه به امنیت و سلامت است و موارد زیر را شامل می‌گردد: تکیه بر نیروهای داخلی، جلوگیری از دخالت خارجی‌ها در اقتصاد، مدیریت مصرف و بهره‌وری حداکثری، شتاب تدبیر، توسعه و تنوع فعالیت‌های اقتصادی، خوداتکایی در تأمین نیازهای اساسی، کاهش اتکای بودجه و تراز تجاری به نفت و احتراز از واردات بی‌رویه و بی‌منطق (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۹۵).

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

در ادامه نگاهی به بندهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی خواهیم داشت.

٤-١. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

۱- تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به‌منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط؛

۲- پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به‌منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه؛

۳- محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور؛

۴- استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی؛

۵- سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آنها در ایجاد ارزش، به‌ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه؛

۶- افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی) و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص؛

۷- تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا)؛

۸- مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید؛

۹- اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۱۰- حمایت همه‌جانبه و هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش‌افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم؛
- گسترش خدمات تجاری و ترانزیت و زیرساخت‌های موردنیاز؛
- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات؛
- برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها، به‌ویژه با کشورهای منطقه؛
- استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز؛
- ایجاد ثبات رویه مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.

۱۱- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به‌منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالاها و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج؛

۱۲- افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد از طریق:

- توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه همسایگان؛
- استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی؛
- استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.

۱۳- مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از نفت و گاز از طریق:

- انتخاب مشتریان راهبردی؛
- ایجاد تنوع در روش‌های فروش؛
- مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش؛
- افزایش صادرات گاز؛
- افزایش صادرات برق؛
- افزایش صادرات پتروشیمی؛
- افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی.

۱۴- افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به‌منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز؛ به‌ویژه در میادین مشترک؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۱۵- افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه (بر اساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق، محصولات پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع؛

۱۶- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضروری و هزینه‌های زاید؛

۱۷- اصلاح نظام درآمدهای دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی؛

۱۸- افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز، تا قطع وابستگی بودجه به نفت؛

۱۹- شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدمات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...؛

۲۰- تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه؛

۲۱- تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن، به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی؛

۲۲- دولت مکلف است برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:

- شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب؛
- مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و بهنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی.

۲۳- شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری و روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار؛

۲۴- افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن[۱].

بندهایی از سیاست‌های فوق‌الذکر که با سبک زندگی و فرهنگ و مردم ارتباط زیادی دارند در جدول (۱) ارائه شده است.

۱. ابلاغیه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری مورخ ۹۲/۱۱/۲۹.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

جدول ۱. ارتباط سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی

بند	سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	نحوه ارتباط با سبک زندگی
۱	توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط	تقویت روحیه کارآفرینی، فعالیت‌های جمعی و گروهی، افزایش درآمد افراد
۲	پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی، ساماندهی نظام ملی نوآوری	استفاده بیشتر از فناوری‌های نوین و به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری
۳	محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور	افزایش بهره‌وری فردی و اجتماعی
۸	مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید.	مدیریت مصرف، اصلاح الگوی مصرف و مصرف کالاهای داخلی
۱۶	صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	صرفه‌جویی اجتماعی
۱۷	اصلاح نظام درآمدهای دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی	مشارکت بیشتر در دادن مالیات
۱۹	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدمات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...	سلامت اقتصادی، جلوگیری از فساد
۲۰	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد	تقویت فرهنگ جهاد و تلاش اقتصادی
۲۱	تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی	درک هرچه بهتر اقتصاد مقاومتی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

٤-۲. برنامه‌های ملی اقتصاد مقاومتی

در راستای پیاده‌سازی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۲ برنامه ملی توسط دولت به شرح زیر تعریف شده است:

۱. برنامه ملی ارتقای بهره‌وری؛
۲. برنامه ملی پیشبرد برون‌گرایی اقتصاد (توسعه صادرات غیرنفتی)؛
۳. برنامه ملی ارتقای توان تولید ملی (درون‌زایی اقتصاد)؛
۴. برنامه ملی عدالت‌بنیان کردن اقتصاد و توسعه عدالت اجتماعی؛
۵. برنامه ملی برقراری انضباط مالی در بخش عمومی و قطع وابستگی بودجه به نفت؛
۶. برنامه ملی توسعه اقتصاد دانش‌بنیان؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۷. برنامه ملی گفتمان‌سازی و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی؛

۸. برنامه ملی شفاف‌سازی و سالم‌سازی اقتصاد (وزارت اقتصاد)؛

۹. برنامه ملی شفاف‌سازی و سالم‌سازی اقتصاد (وزارت نفت)؛

۱۰. برنامه ملی هدفمندسازی یارانه‌ها؛

۱۱. برنامه ملی مردمی کردن اقتصاد؛

۱۲. برنامه ملی سیاست‌های پولی و ارزی[۱].

برای هر یک از برنامه‌های فوق‌الذکر پروژه‌هایی تعریف شده است در جدول شماره ۲، پروژه‌های مرتبط با سبک زندگی و نقش مردم احصاء شده است.

جدول ۲. ارتباط طرح‌ها و برنامه‌های ملی اقتصاد مقاومتی با سبک زندگی

عنوان برنامه ملی	عنوان پروژه/طرح	سبک زندگی
ارتقای بهره‌وری	طرح‌های ارتقای بهره‌وری نیروی کار، سرمایه، انرژی، آب، زنجیره تولید و مصرف گندم، آرد و نان	ارتقای بهره‌وری در حوزه‌های مذکور
ارتقای توان تولید ملی	طرح توسعه تولید صنایع دستی، فرش و گردشگری - طرح به‌کارگیری ظرفیت‌ها و قابلیت‌های متنوع جغرافیای مزیت‌های کشور	آگاهی از مزیت‌ها و داشته‌ها و تلاش جهت زنده نگه داشتن و توسعه دانش و هنر گذشتگان و کسب درآمد
عدالت‌بنیان کردن اقتصاد و توسعه عدالت اجتماعی	طرح‌های عدالت بین‌نسلی و چگونگی استفاده از انفال و توانمندسازی فقرا و محرومین	استفاده بهینه از منابع خدادادی و حفظ آن برای نسل‌های آینده، روحیه تعاون و همدلی، ایجاد شغل و رفع محرومیت و فقر
توسعه اقتصاد دانش‌بنیان	طرح‌های دانش‌بنیان کردن اقتصاد و جامعه و افزایش روند رشد نوآوری	استفاده بیشتر از فناوری‌های نوین و به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری
گفتمان‌سازی و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی	طرح‌های تشویق همکاری‌های جمعی و مشارکت آحاد مردم در اقتصاد، تقویت فرهنگ مدیریت جهادی، اصلاح رفتارهای فعالان اقتصادی و خانوارها	انجام کارهای گروهی، اعتقاد به جهاد و مبارزه در راه اقتصاد و داشتن مدیریت جهادی، تقویت رفتار و تصمیم‌گیری اقتصادی
شفاف‌سازی و سالم‌سازی اقتصاد	طرح‌های مبارزه با اقتصاد زیرزمینی و قاچاق - مبارزه با فساد مالی، اداری و اقتصادی - حمایت از مالکیت فکری و معنوی و امنیت حقوق مالکیت	نخریدن اجناس قاچاق و بدون مجوز، احترام به مالکیت فکری و معنوی آثار و رعایت قانون کپی‌رایت، بی‌تفاوت نبودن در صورت مشاهده فساد در نظام مالی و اقتصادی
مردمی کردن اقتصاد	توانمندسازی بخش خصوصی	به‌کارگیری توانمندی‌ها جهت مؤثر بودن در اقتصاد کشور

مأخذ: یافته‌های پژوهش

۱. تصویب‌نامه شماره ۸۵۰۰۱/ت ۵۲۴۴۲ هـ مورخ ۹۴/۶/۳۱ هیئت محترم وزیران و مصوبات ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۵. راهبردها و راهکارهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با رویکرد سبک زندگی

۵-۱. مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف:

مدیریت مصرف یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر (اصغری، ۱۳۹۳). رعایت اصول اعتدال و میانه‌روی و پرهیز از اسراف، دو راه همیشگی و اساسی جهت اصلاح الگوی مصرف و تحقق اقتصاد مقاومتی است. دستیابی به الگوی صحیح مصرف، در گرو بهره‌وری مناسب و بهینه از منابع جامعه است. هرچه میزان این استفاده بهتر و بالاتر باشد، مدیریت مصرف درست و بسامان‌تر خواهد شد.

خداوند در آیه ۶۷ سوره فرقان، راه رسیدن به پایداری را حرکت در مداری به دور از افراط و تفریط دانسته است؛ پس هر فرد یا جامعه‌ای که در مسیر پایداری در مصرف حرکت کند، به پایداری در اقتصاد می‌رسد و جامعه به همان مطلوب، یعنی اقتصاد سالم شکوفا و مقاومتی دست خواهد یافت (غفارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۳). مدیریت مصرف، یعنی مصرف هدفمند، نه آنکه مصرف نشود، بلکه مصرف به‌اندازه و بجا باشد و منابع تباه و ضایع نگردد. تباه‌سازی و تضییع اموال در مکتب اسلام رفتاری ناپسند و مذموم است که ممکن است به علت‌های متفاوتی پدید آید که ازجمله آنها عبارتند از: اسراف‌کاری و مصرف بیش از اندازه، بی‌اطلاعی و نبود تخصص و مهارت در مدیریت‌های مالی، کوتاهی و سهل‌انگاری در به‌کارگیری اموال و مانند آنها که موجب می‌شوند سرمایه زندگی تباه شود و موجب فقر و تهی‌دستی گردد و حتی سیر و حرکت معنوی انسان نیز دستخوش تزلزل شود.

در توصیه‌های دینی و آموزه‌های معصومین، نکات بسیار سودمندی در رابطه با اقتصاد و مدیریت مصرف بیان شده است. پیامبر اکرم (ص) میانه‌روی در همه امور و ازجمله مصرف را موجبات بی‌نیازی انسان می‌دانند و می‌فرمایند: «هرکس میانه‌روی کند خداوند بی‌نیازش سازد». امیر مؤمنان علی (ع) بهترین اقتصاد و زندگی سالم اقتصادی که آسایش انسان را تأمین می‌کند، اقتصاد مبتنی بر قناعت تعریف می‌کنند و می‌فرمایند: «خوش‌ترین زندگی، زندگی با قناعت است». آن حضرت در تبیین معنای واقعی قناعت می‌فرمایند: «هرکس به مقدار کفایت، بسنده کند، آسایش و نظمی در زندگی می‌یابد و برای خویش زمینه گشایش فراهم می‌کند و در آسودگی و رفاه منزل

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

می‌گیرد». امام صادق (ع) نیز می‌فرمایند: «اسراف باعث فقر و میانه‌روی موجب بی‌نیازی است». امام رضا (ع) اسراف را در کوچک‌ترین چیزها، حتی آن چیزی که در نظر مردم بی‌ارزش و دورریختنی جلوه می‌کند، روا نمی‌دارند و در صورت امکان استفاده مجدد، به آن تأکید می‌کند، چنان‌که می‌فرمایند: «دور انداختن هسته خرما ازجمله کارهای فاسد و نادرست است». با توجه به این سخن امام رضا (ع)، می‌توان از هر چیز بی‌ارزش و دورریختنی استفاده بهینه نمود و آن را تبدیل به ثروت کرد، چراکه هسته خرما را می‌توان کاشت و از آن نخل خرمایی پروراند؛ بنابراین می‌توان استنباط کرد که فرایند بازیافت یکی از مصادیق مصرف صحیح از نگاه سبک زندگی اسلامی است. بازیافت پسماندها به‌خصوص مواد زاید خشک ازجمله پلاستیک، کاغذ، شیشه و ... منجر به صرفه‌جویی قابل‌ملاحظه در انواع انرژی‌ها و حفظ محیط‌زیست شده و در شرایط کنونی کشور به حفظ سرمایه ملی، کاستن از وابستگی‌ها و تحقق الگوی مصرف مناسب و اهداف اقتصاد مقاومتی کمک می‌نماید (آقالری و تیرگر، ۱۳۹۴).

۵-۲. مصرف کالاهای داخلی

تاریخ کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته ازجمله ژاپن، کره جنوبی و ... معرف این واقعیت است که هیچ عاملی به اندازه تولید، زمینه‌های عقلانیت اجتماعی و سیاسی را فراهم نمی‌کند. کشورهای فوق‌الذکر در سایه یک همدلی اجتماعی، مصرف کالاهای داخلی را برگزیدند تا بدین‌وسیله تولید کشورشان را شکوفا سازند. مردم با ترجیح کالاهای تولیدکنندگان هم‌وطن خود، صنایع خود را حمایت و انگیزه و تلاش تولیدکنندگان را جهت افزایش کیفیت محصولات دوچندان نموده‌اند و توسعه کشورشان و تصرف بازارهای جهانی، نتیجه این همدلی و وفاق ملی است. درواقع، تولید به یک ملت اعتمادبه‌نفس می‌دهد و مبنای حفظ هویت، استقلال و فرهنگ بومی و مظهر قدرت است. تولید ملی نیروی محرک تغییر است. تولید موجبات نظم رفتاری، نظم فکری و قاعده‌مند شدن زندگی را به وجود می‌آورد. رویه کشورهای شرق آسیا و به‌طور خاص کره جنوبی، تحمل و بردباری، فهم کامل از ضعف‌ها، تدبیر و تعقل‌گرایی، داشتن برنامه راهبردی منسجم و تکیه بر تولید است و منجر به توسعه قابل‌توجه در سطح جهان شده است (سرخه دهی).

با بررسی رفتار مصرفی خانوارهای ایرانی در سال‌های اخیر، شاهد تمایل غالب خانوارها به مارک‌های خارجی در کالاهای بادوام هستیم، چون در وهله اول اعتماد مصرف‌کننده به جنس

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

ایرانی کم شده است و این موضوع ناشی از کیفیت یا خدمات پایین‌تر یا قیمت بالا در مقایسه با اجناس خارجی مشابه بوده است. ثانیاً این‌گونه در اذهان مردم تداعی شده که استفاده از کالاهای با برند خاص، نشانه تشخص و سبک زندگی مترقی قلمداد می‌شود و حتی بسیاری از مردم کالاهای باکیفیت ایرانی و توانمندی‌های تولیدکنندگان هم‌وطن را نمی‌شناسند و متأسفانه با این فرضیه غلط که همیشه خرید کالاهای خارجی دارای مطلوبیت بیشتری خواهد بود، حمایت خود را از تولید داخلی و ایجاد اشتغال و تولید در کشور دریغ می‌کنند. این در حالی است که مردم ژاپن تولیدکنندگان خود را مجبور کردند نیازهای آنان را تولید کنند و با نخریدن کالاهای کشورهای دیگر، باعث اشتغال، تولید، رشد و توسعه اقتصادی کشور خود شدند. از طرفی رویکرد اسلام نیز در بحث منافع فردی و اجتماعی آنجا که بین آن دو قابل‌جمع نیست، دعوت به ایثار و گذشتن از منافع فردی و توجه به منافع اجتماعی است. سبک زندگی اسلامی خرید کالاهای داخلی را حتی با مطلوبیت کمتر توصیه می‌کند، چون منافع اجتماعی حاصل از آن، که همان تولید و اشتغال است، به‌تدریج مطلوبیت فردی را هم بیشتر خواهد کرد.

یکی از مسائلی که می‌تواند در حمایت از تولید ملی مؤثر باشد و در سبک زندگی اسلامی نیز جایگاه اساسی داشته باشد، مسئله رزق است. مطابق با سبک زندگی اسلامی و بیان آیات و روایات، رزق انسان البته درصورتی‌که تلاش کافی و لازم را انجام داده باشد، تضمین شده است و انسان نباید نگران تأمین رزق خود باشد. در این شرایط، مسلمانی که در کار تولید و ساخت‌وساز است، روزی خود را از خداوند طلب می‌کند و برای کسب درآمد در حق مردم اجحاف نمی‌کند و بر همین اساس، کالاهای باکیفیت تولید می‌کند و حقوق کارگران را به‌درستی می‌دهد و در بازار نیز تقلب نمی‌کند. اگر چنین برداشتی در میان تولیدکنندگان نهادینه شود و سبک زندگی در میان این قشر، اسلامی شود، بازار کالا هم از نظر کیفیت و هم کمیت بسیار متحول خواهد شد و مردم نیز منتفع می‌شوند. این امر سبب می‌شود مردمی که مصرف‌کننده کالاهای داخلی هستند نیز به‌دلیل دیدن صداقت و کیفیت تولیدکننده، تمایل بیشتری به مصرف این کالاها نشان دهند و از کالاهای خارجی کمتر مصرف کنند. این مسئله نیز موجب گسترش مصرف تولیدات داخل و قدرت یافتن تولیدکننده داخلی می‌شود (غضنفر نژاد،۱۳۹۳).

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۵-۳. افزایش بهره‌وری فردی و اجتماعی

واژه «بهره‌وری» عموماً با واژه «تولید» اشتباه و جابه‌جا به کار برده می‌شود. بسیاری افراد ذکر می‌کنند که هرچه تولید بیشتر شود، لزوماً بهره‌وری نیز افزایش خواهد یافت. این موضوع ضرورتاً صادق نیست. بنابراین بهتر است مفاهیم تولید و بهره‌وری روشن شوند و با هم مقایسه شوند.

«تولید» عبارت است از کل میزان محصول تولیدشده، درحالی‌که «بهره‌وری» عبارت است از نسبت محصول تولیدشده به منابع (نهاده‌های) به‌کاررفته. همواره باید به این نکته توجه داشت که تولید بیشتر به معنای افزایش بهره‌وری نیست.

«کارایی» یا راندمان یا بازده، درواقع نسبت مقدار ظرفیت فعلی (کار، تولید و غیره) به ظرفیت اسمی است. کارایی به معنی انجام درست کارها و مترادف با استفاده بهینه از منابع (کاهش هزینه‌ها) است. اصطلاح دیگری که مفهوم بهره‌وری را روشن‌تر می‌سازد، واژه «اثربخشی» است. اثربخشی عبارت است از درجه و میزان نیل به اهداف تعیین‌شده. به بیان دیگر، اثربخشی نشان می‌دهد تا چه میزان از تلاش‌های انجام‌شده، نتایج مورد نظر حاصل شده است. اثربخشی به معنای انجام کارهای درست است که سازمان را به اهداف خود نائل می‌کند. ملاحظه می‌شود که کارایی جنبه کمّی داشته ولی اثربخشی جنبه کیفی دارد. اما واژه بهره‌وری ترکیب کارایی و اثربخشی را نشان می‌دهد و شکل عمومی شاخص بهره‌وری به‌صورت نسبت ستانده به داده (خروجی‌ها به ورودی‌ها) تعریف می‌شود. به بیانی دیگر، اگر فرایندی کارا و اثربخش باشد، بهره‌وری بالا خواهد داشت:

بهره‌وری = اثربخشی + کارایی

بهره‌وری = انجام کارهای درست + انجام درست کارها

اگر ما خروجی‌ها را به یک یا چند ورودی خاص بسنجیم، به بهره‌وری جزئی دست خواهیم یافت. شاخص‌های جزئی بهره‌وری‌ها از تقسیم ارزش ستانده (ارزش‌افزوده) بر یک مقدار نهاده معین به دست می‌آید و به‌منظور خارج ساختن تورم، لازم است ارزش‌افزوده به قیمت ثابت سال پایه مورد استفاده قرار گیرد[۱]؛ مثلاً بهره‌وری آب، انرژی، نیروی انسانی و سرمایه و ...

۱. سازمان ملی بهره‌وری ایران .http://www.nipo.gov.ir

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

۵-۳-۱. بهره‌وری آب

امروزه تأمین آب به‌منزله یکی از مسائل مهم محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی هر کشوری به شمار می‌رود. رشد جمعیت، تغییر آب‌وهوا، کاهش منابع آب، افزایش هزینه‌های تصفیه و انتقال آب، استفاده بی‌رویه از ذخایر زیرزمینی آب، الزام رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی و محیط‌زیستی سبب شده است حفاظت و مصرف بهینه منابع آب از یک سو و تصفیه فاضلاب از سوی دیگر بسیار مهم و ضروری باشد. پیش‌بینی پژوهشگران برای درخواست جهانی آب، ۵۵ درصد افزایش را تا سال ۲۰۵۰ نشان می‌دهد، درحالی‌که بیش از ۴۰ درصد جمعیت جهانی برای تأمین آب با دشواری روبه‌رو خواهند بود. شواهد معتبری وجود دارد مبنی بر اینکه حدود ۲۰ درصد از منابع آب زیرزمینی پیوسته در حال کاهش است. بر اساس آمار جهانی سال ۲۰۱۱، سهم سالانه هر ایرانی از ذخایر آب، ۱۷۰۰ تا ۲۵۰۰ مترمکعب در سال بوده است. این آمار برای بیشتر کشورهای اروپایی، بیش از ۷۵۰۰ متر مکعب برای هر نفر در سال بوده است. لذا ایران در زمره کشورهای آسیب‌پذیر در حوزه آب قرار دارد (سرخیل، حبیبی راد و خراسانی، ۱۳۹۴). بحران کم‌آبی تهدید بزرگی برای کشور است که نتیجه رشد جمعیت، تغییر آب‌وهوا و بهره‌وری پایین آب و هدررفت بسیار آن است. هدررفت آب در ایران بیش از میانگین جهانی است. بر اساس گزارش‌های موجود، میزان هدررفت آب در کشور ما ۲۸ تا ۳۰ درصد است، درحالی‌که مقدار اتلاف در دنیا ۹ تا ۱۲ درصد گزارش شده است که یکی از عوامل اصلی آن برداشت‌های غیرمجاز از شبکه آب‌رسانی و فرسودگی تأسیسات آب و شبکه‌های آب‌رسانی است. اصلاح الگوی مصرف، تنها راه برای گذر از بحران کم‌آبی، با توجه به مصرف بیش از حد انرژی در کشور و همچنین کاهش منابع آبی است.

از اساسی‌ترین روش‌های اصلاح الگوی مصرف در بخش کشاورزی، می‌توان به اجرای روش‌های به‌زراعی و به‌نژادی مانند اصلاح روش‌های کاشت، اجرای سیاست تغییر کاربری اراضی در الگوی کشت مبتنی بر مزیت نسبی، تلاش در جهت کاهش سطح کشت محصولات با نیاز آب بالا (مانند برنج) و اصلاح و توسعه کاشت گیاهان با نیاز آبی کم اشاره نمود. علاوه بر این راهکارهای دیگری مانند توسعه کشت‌های گلخانه‌ای، اجرای سیستم‌های آبیاری تحت فشار و مهار آب‌های فصلی می‌تواند تا حد قابل‌توجهی بر بهبود الگوی مصرف آب در کشاورزی تأثیر مثبت داشته باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

در بسیاری از مناطق کشور، روش آبیاری، ثقلی و یا غرقابی است که مزارع معمولاً به‌صورت نواری، کرتی، نشتی و یا جوی و پشته آبیاری می‌شوند؛ اما آنچه اخیراً در برخی اراضی آبی تحت کشت محصولات صیفی و جالیز به چشم می‌خورد، استفاده کشاورزان از سیستم‌های آبیاری قطره‌ای به‌جای روش‌های مرسوم آبیاری است. دانش فنی و فهم بالای کشاورزان، مجموعه امکانات و ظرفیت‌های بالقوه و محدودیت‌های آب و آبیاری برای تغییر الگوی مصرف آب زراعی، موجب شده تا کشاورزان بدون اینکه توسط مروجین کشاورزی توصیه شده باشند، آگاهانه به طرف اصلاح الگوی مصرف آب در کشت محصولات بروند که نتایج بسیار مطلوبی نیز داشته است. چراکه در مزارعی که به طریق آبیاری تحت‌فشار و قطره‌ای آبیاری می‌شوند، علاوه بر کاهش حجم آب مصرفی و بهبود چشمگیر کیفیت و کمیت محصولات، هزینه‌های تولید به میزان زیادی کاهش می‌یابد. توسعه این سیستم می تواند به ارتقای سطح خدمات زیربنایی در نقاط روستایی، کاهش هزینه‌های تولید محصولات زراعی و باغی، کاهش سهم هزینه آب، افزایش متوسط درآمد سالیانه بخش کشاورزی، توسعه سطح زیر کشت باغ‌ها در مناطق شیب‌دار، تداوم توسعه و تولید پایدار در بخش کشاورزی و عدم کاهش سطح سفره آب زیرزمینی بینجامد[۱].

در حال حاضر یکی از عوامل تهدیدکننده منابع آب کشور، بالا بودن سرانه مصرف شرب نسبت به حجم استاندارد آن است که با رعایت چند نکته ساده می‌توانیم حجم مصرف آب در بخش خانگی را به‌طور قابل‌توجهی کاهش می‌دهیم. در این زمینه استفاده از انواع شیرآلات کاهنده مصرف آب (شامل آب‌شویه‌های دومرحله‌ای کم‌مصرف و سرشیرهای کاهنده مصرف) یکی از مهم‌ترین راهکارهای کاهش مصرف است که استفاده از آن در منازل مسکونی به‌طور متوسط باعث کاهش ۳۰ الی ۷۰ درصد در مصرف آب می‌شود؛ اما روش‌های دیگری هم وجود دارد که هزینه‌ای هم ندارد، مثل:

- بستن شیر آب حمام هنگام استحمام؛ با توجه به اینکه بیشترین مصرف در منازل در بخش استحمام است که با هر بار دوش گرفتن ۱۸-۱۲ لیتر در دقیقه آب مصرف می‌شود.

۱. طرح ملی بهره‌وری آب http://www.irnwp.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

- آبیاری فضای سبز در ساعات اولیه روز که هوا خنک و وزش باد کم است؛ این کار از تبخیر آب جلوگیری می‌کند.
- کنترل دوره‌ای شیرآلات قسمت‌های مختلف ساختمان برای جلوگیری از نشت آب؛ به ازای رفع هر نشت کوچک نزدیک به ۱۸۰۰ لیتر در ماه صرفه‌جویی می‌شود.
- برای مصرف کمتر آب از فوم‌های شست‌وشوی دست و مایع ظرف‌شویی رقیق استفاده کنیم (آقائی، ۱۳۹۴).[۱]

۵-۳-۲. بهره‌وری انرژی

انرژی یکی از مهم‌ترین نهاده‌های توسعه و از عوامل اصلی تولید است. تأمین امنیت عرضه انرژی در دنیا از مسائل استراتژیک پیش روی تمامی دولت‌ها است. در کنار محور مدیریت سمت عرضه انرژی، بخشی که در کشور ما کمتر نامی از آن به میان می‌آید، مدیریت سمت تقاضای انرژی است. درحالی‌که مدیریت تقاضای انرژی و تلاش در جهت استفاده بهینه از آن در تمامی کشورهای پیشرفته دنیا از مهم‌ترین عوامل پیشرفت صنعتی پایدار بوده است. رابطه تنگاتنگ انرژی و محیط‌زیست، توجه به مقوله بهینه‌سازی مصرف انرژی یا بهره‌وری انرژی را عمق بیشتری بخشیده است. با توجه به قیمت حامل‌های انرژی در داخل کشور، یارانه پرداختی دولت، محدودیت منابع فسیلی، رشد بالای مصرف سالانه انواع حامل‌های انرژی در ایران، عدم کارایی فنی و اقتصادی مصرف انرژی، امکان صادرات فرآورده‌های نفتی در صورت صرفه‌جویی و مشکلات مرتبط با محیط‌زیست ناشی از مصرف غیرمنطقی و ناکارای سوخت، بهینه‌سازی مصرف انرژی در کشور تبدیل به یک ضرورت شده است.

اجرای صحیح و اصولی برنامه‌های بهینه‌سازی مصرف حامل‌های انرژی که آثار آن در تمامی زیر بخش‌های اقتصاد ملی و بهبود محیط‌زیست ملموس است، در تأمین سیاست‌های راهبردی کشور در سطوح ملی و بین‌المللی نقشی تعیین‌کننده دارد. ضرورت و اهمیت انرژی در ساختار و ثبات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور از یک سو، و از سوی دیگر آگاهی از این نکته که منابع انرژی فسیلی در دسترس نسل کنونی پایان‌پذیر هستند، مبنای توجهات خاص و عمده در چند سال گذشته

۱. مدیریت امور فنی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان http://tosea.mui.ac.ir

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

به انرژی بوده است. تشکیل شرکت بهینه‌سازی مصرف سوخت و همچنین سازمان بهره‌وری انرژی در کشور در این راستا بوده است. با نگاهی به آمار و اطلاعات موجود درباره فاصله شدت مصرف انرژی در ایران با کشورهای توسعه‌یافته، مصرف ناکارای انرژی در کشور بیشتر به چشم می‌آید.

ایران از لحاظ مصرف انرژی به‌منظور تولید کالاها و خدمات وضعیت مناسبی نداشته و جزء کشورهای با شدت انرژی بسیار بالا محسوب می‌شود. بر اساس اطلاعات آخرین ترازنامه انرژی، سرانه مصرف نهایی انرژی ایران در سال‌های ۹۱، ۹۲،۹۰، ۹۳ به ترتیب ۱۴,۱۱، ۱۳,۹۳، ۱۴,۳۴ و ۱۴,۵۶ بشکه معادل نفت خام بوده و در سال ۱۳۹۳ شاخص سرانه مصرف نهایی انرژی نسبت به سال گذشته روند صعودی به میزان ۱,۵ درصد داشته است. سرانه مصرف نهایی انرژی ایران در بخش‌های کشاورزی، خانگی، مصرف عمومی و تجاری، حمل‌ونقل و صنعت به‌ترتیب ۳,۱، ۱,۸، ۱,۵ و ۱,۴ برابر متوسط جهانی است. مقایسه سرانه مصرف نهایی انرژی ایران به تفکیک حامل‌های انرژی با مقیاس جهانی نشان می‌دهد که سرانه مصرف نهایی گاز طبیعی ۵,۶ و نفت خام و فرآورده‌های نفتی ۱,۶ برابر متوسط مصرف سرانه جهانی است. این امر از بهره‌وری پایین در بهره‌برداری، مصرف بالای انرژی و همچنین استفاده از کالاها و خدمات انرژی بر ناشی می‌شود. کل مصرف سرانه در کشورهایی نظیر ترکیه، هند، چین و هنگ‌کنگ، پاکستان، آفریقا، ونزوئلا، کشورهای آسیایی غیر OECD (بدون چین) و منطقه خاورمیانه از ایران پایین‌تر است (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۵).

از مهم‌ترین دلایل مصرف غیرمنطقی انرژی در بخش‌های مختلف کشور، بازده پایین فناوری‌های تبدیل انرژی و فرهنگ غیرصحیح مصرف انرژی است. علاوه بر آن، فرسودگی تجهیزات، قدیمی بودن فرایندهای تولید، عدم توجه به فعالیت‌های تحقیقاتی و پژوهشی در واحدهای صنعتی، استفاده از تجهیزات و لوازم خانگی با کارایی کم، فرهنگ ناصحیح استفاده از انرژی در بخش ساختمان و تکنولوژی‌های پایین خودروهای تولیدی را می‌توان برشمرد.

توسعه پایدار توسعه‌ای است انسان‌محور و بر پایه دانش که با استفاده صحیح و بهینه از تمامی منابع و امکانات موجود و انجام برنامه‌ریزی و داشتن بینشی بلندمدت، با تأکید بر برنامه‌های اجرایی واقع‌بینانه تحقق می‌یابد. توسعه دانش عمومی و تخصصی، بهینه‌سازی مصرف انرژی و همچنین

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

استانداردسازی مصرف آن در بخش‌های مختلف مصرف‌کننده از مهم‌ترین روش‌های کنترل مصرف حامل‌های انرژی و صیانت از سرمایه‌های ملی است.

۵-۳-۳. بهره‌وری برق

از میان انواع منابع انرژی، برق از اهمیت خاصی برخوردار است. مصرف برق، به‌عنوان یکی از شاخص‌های اندازه‌گیری سطح رفاه خانوار، در جهان با میانگین رشد سالانه ۲,۷ درصدی روبه‌رو بوده و این مورد در آسیا ۴,۵ درصد و برای ایران تقریباً دو برابر میانگین کشورهای آسیایی تحلیل شده است (قلی‌زاده و براتی، ۱۳۹۰). بر اساس اعلام بانک جهانی، از نظر مصرف برق، ایران نوزدهمین کشور پرمصرف برق در دنیاست.

متوسط مصرف هر مشترک خانگی در سال ۱۳۹۴، ۲۸۵۹ کیلووات ساعت بوده که نسبت به سال قبل ۳,۴ درصد افزایش داشته است[۱]. مقایسه این میزان مصرف برق با استانداردهای جهانی نشان می‌دهد که مصرف برق در کشور حدود ۳ برابر متوسط مصرف جهانی است.

عوامل متعددی ازجمله قیمت یارانه‌ای انرژی، رشد اقتصادی، اتلاف و مصرف غیراصولی موجبات چنین رشدی را فراهم آورده است. در ادامه چند راهکار ساده جهت استفاده بهتر از انرژی برق را مرور می‌کنیم.

اولین گام در صرفه‌جویی برق، خاموش کردن چراغ‌های اضافی و استفاده از لامپ‌ها با بازده بالاتر مانند لامپ‌های فلورسنت است که نور سفید تولید می‌کنند و علاوه بر ایجاد نور بیشتر، انرژی الکتریکی کمتری را به گرما تبدیل خواهد کرد. یکی دیگر از راه‌های صرفه‌جویی در مصرف برق، توجه به برچسب انرژی وسایل برقی و خرید وسایل برقی کم‌مصرف است. ضمناً به‌طور متناوب، باید وسایل برقی را بررسی و در صورت نیاز، آنها را در اسرع وقت تعمیر کرد. استفاده بهینه از لوازم برقی، راه‌حل مناسب دیگری است. به‌عنوان مثال، از باز و بسته کردن مکرر در یخچال و فریزر اجتناب و در صورت امکان، مواد غذایی مورد نیاز را در یک نوبت در داخل یخچال قرار داده یا از آن خارج کنیم. فاصله مناسب میان وسایل سرمازا و گرمازا را حفظ کنیم. به‌عنوان نمونه، از قرار دادن یخچال و اجاق گاز در کنار یکدیگر خودداری شود. در فصول سرد سال، با استفاده از

۱. شرکت مادر تخصصی توانیر http://amar.tavanir.org.ir

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

درزگیرها و پرده، از میزان تلفات حرارتی بکاهیم و در هر زمان از پوشش مناسب آن آب‌وهوا استفاده شود. می‌توان به جای گرم کردن بیش از حد خانه از پوشش گرم بهره گرفت در کشورهای توسعه‌یافته دمای اتاق‌ها در زمستان بسیار پایین نگه داشته می‌شود و شهروندان با استفاده از لباس و پتوی گرم به امورات زندگی می‌پردازند. با تنظیم هوشمندانه برنامه روزانه، می‌توان در مصرف برق صرفه‌جویی نمود، مثلاً از تابش طبیعی نور خورشید برای گرم کردن خانه و نیز ایجاد روشنایی استفاده کرد.

۵-٤. اقتصاد دانش‌بنیان، خلاقیت و نوآوری

یکی از نقاط ضعف اقتصاد کشور پایین بودن میزان خلاقیت و نوآوری و ضعف فناوری بنگاه‌های اقتصادی است. درحقیقت، این مسئله اقتصاد و صنعت کشور را مصرف‌کننده فناوری‌های خارجی نموده است و این امر خود زمینه آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را در برابر تحریم‌ها فراهم می‌نماید و سایر مؤلفه‌های اقتصادی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (جباری‌پور هریس، ۱۳۹۳).

اقتصاد دانش‌بنیان، نظام اقتصادی است که در آن، تولید و کاربرد دانش منشأ اصلی ایجاد ثروت محسوب می‌شود. به عبارت بهتر، اقتصادی که در آن تولید، توزیع و استفاده از دانش به‌عنوان عامل اصلی رشد، ایجاد ثروت و اشتغال‌زایی محسوب می‌شود. اقتصاد دانش‌بنیان نه‌تنها به‌عنوان یک نیاز اساسی برای کشورهای درحال‌توسعه نظیر ایران به شمار می‌آید، بلکه اجتناب از حرکت به سمت چنین اقتصادی، توان رقابتی را به‌شدت کاهش می‌دهد. اقتصاد مبتنی بر علم و دانش موجب رشد و توسعه پایدار جامعه و درنهایت تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود. نکته بسیار مهم این است که افزایش دانش به خودی خود نمی‌تواند منجر به رشد و تبلور اقتصاد دانش‌بنیان شود، بلکه نکته مهم به‌کارگیری دانش در استفاده از منابع اقتصادی به‌صورت مستمر و پایدار است. لذا باید این منبع استراتژیک به‌صورت اثربخش مدیریت شود. بر این اساس اکثر سازمان‌ها برای دانش‌محور شدن، استقرار نظام‌های مدیریت دانش را در اولویت قرار داده‌اند. مدیریت دانش می‌تواند از طریق کاهش هزینه‌ها، افزایش سرعت پاسخ‌گویی و توسعه و رشد افراد، منجر به بهبود سطح عملکردی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها شود.

بانک جهانی از سال ۲۰۰۸ اقدام به انتشار گزارش شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان در بین کشورهای عضو این بانک نموده است. بر اساس گزارش سال ۲۰۱۲، رتبه ایران از منظر شاخص‌های

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

اقتصاد دانشی از بین ۱۴۵ شرکت، جایگاه نود و چهارم است. همچنین بر اساس ارزیابی بین‌المللی دیگری که توسط مؤسسه تحقیقات مدیریت دانش و سرمایه‌های فکری[1] و شبکه جهانی دانش از سال ۱۹۹۸ و در قالب یک جایزه جهانی به نام MAKE برگزار می‌شود، سازمان‌های دانشی برتر دنیا به‌صورت سالانه معرفی می‌گردند. این جایزه شامل هشت معیار اصلی است: فرهنگ دانش‌محور، رهبری، مدیریت نوآوری، مدیریت سرمایه‌های فکری، تسهیم دانش، یادگیری سازمانی، مدیریت دانش ذی‌نفعان و توان ارزش‌آفرینی از دارایی‌های دانشی. جدول شماره ۳، گزارش مقایسه این جایزه در سال ۲۰۱۲ است.

جدول ۳. گزارش مقایسه‌ای جایزه MAKE سال ۲۰۱۲

	برندگان MAKE در آمریکا۲۰۱۲	برندگان MAKE در آسیا۲۰۱۲	برندگان MAKE در اروپا۲۰۱۲	برندگان MAKE در سطح ایران۲۰۱۲
فرهنگ	۸,٤٤	۸,٤۳	۸,۲۹	۳,۰۲
رهبری	۸,۲۳	۸,۲٥	۸,۰۸	۲,۸٦
نوآوری	۸,۳۳	۸,۳۷	۸,۲۷	۲,۸۰
سرمایه های فکری	۸,۳۸	۸,۱۳	۸,۲۲	۱,۸۷
تسهیم دانش	۸,٤۰	۸,۳٦	۸,٥۲	۲,٦۷
یادگیری	۸,۰۱	۸,۲۹	۸,۲۲	۳,۱۲
دانش ذینفعان	۷,۹٦	۸,۱۰	۸,۱۲	۳,۱۲
ارزش	۸,۳۳	۸,۱۰	۸,۳٥	۰,۹٦

مأخذ: فروتن، ۱۳۹۵

همان‌طور که در جدول فوق دیده می‌شود، تفاوت بهترین شرکت‌کننده‌های ایرانی و برندگان سطح قاره‌ای، بسیار زیاد است. این اختلاف به‌ویژه در معیار هشتم یعنی توان تولید ارزش از دارایی‌های دانشی به‌خوبی مشهود است. این گزارش نشان می‌دهد که اگرچه ما از مفاهیمی نظیر سازمان دانش‌محور، بسیار استفاده می‌کنیم، اما هنوز موفق به ایجاد چنین سازمان‌هایی نشدیم (فروتن، ۱۳۹۵).

1. Teleos

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

٦. جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها

در هر نظامی سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ نقش‌آفرینان اصلی هستند و این سه حوزه در یک ارتباط متقابلی قرار دارند. بسیاری از صاحب‌نظران و اقتصاددانان معتقدند که بن‌مایه‌های اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی مردم بیرون می‌آید و برای اصلاح وضعیت اقتصادی باید ابتدا به دنبال تصحیح فرهنگ اقتصادی متناسب با ارزش‌ها در جامعه بود. امروز رسانه‌های غربی با تمام توان در حال پمپاژ دیدگاه‌ها و نظرات خود در خصوص سبک زندگی در جامعه ما هستند و بخش عمده‌ای از مشکلات کنونی نیز به دلیل همین هجمه رسانه‌ای و فرهنگی دشمنان است. در این میان به نظر می‌رسد که ظرفیت گسترده فرهنگ اسلامی در کشور در حوزه اقتصادی مورد غفلت واقع شده و حتی سبد خرید مردم نیز تحت القائات فرنگی‌مآبانه پر می‌شود. لذا می‌توان گفت تدوین یک بسته کامل از سبک زندگی اسلامی ایرانی و تبلیغ آن با ابزارهای رسانه‌ای مختلف در جامعه از نیازهای اساسی کشور است. تحقق اقتصاد مقاومتی صرفاً با مشارکت مردمی امکان‌پذیر است. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم گردد که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت و مقاومت در کشور حس کنند، لذا باید کار فرهنگی عظیمی صورت پذیرد تا سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم گردد.

مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد مردم آماده همکاری برای توسعه و رشد کشورشان هستند ولی درک کاملی از مصداق‌های اقتصاد مقاومتی در زندگی خود ندارند. درواقع نقش مردم در تحقق سیاست‌ها و برنامه‌های ابلاغی باید به‌صورت ساده و قابل‌لمس‌تر بازگو گردد. در این مقاله کوشش شده است تا وضعیت فعلی کشور و سبک زندگی مردم درزمینه مصرف، بهره‌وری و بهره‌گیری از دانش، بیان و نقش مردم در مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف، مصرف کالاهای داخلی، افزایش بهره‌وری فردی و اجتماعی با تأکید بر مصرف بهینه آب و برق و اقتصاد دانش‌بنیان تبیین و راهکارهای مناسب جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی ارائه گردد.

پیشنهاد می‌گردد محققان، نویسندگان، مسئولان، رسانه‌ها و ... تمامی تلاش خود را درخصوص تعریف مصداق‌های عینی اقتصاد مقاومتی در زندگی مردم و تبیین آنها چون حفظ و نگهداری محیط زیست (جنگل‌ها، کوه‌ها، حیوانات و...)، بازیافت پسماندهای خانگی و صنعتی، مصرف انرژی (برق، آب و سوخت)، استفاده از انرژی باد و خورشید، استفاده بهینه از زمان (مدیریت زمان)

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

و سبک زندگی؛ تقویت روحیه همدلی، کارگروهی و تیمی، تعصب به سرزمین و هویت خویش، تقویت روحیه خودکنترلی و مبارزه با فساد، تقویت روحیه خلاقیت و نوآوری، تقویت روحیه تلاش و کوشش جهت توسعه و پیشرفت فردی و اجتماعی، تقویت باورهای دینی و جهان را محضر الهی دانستن، به‌ویژه جهت نسل جوان و نوجوان و کودکان این سرزمین که آینده‌سازان آن هستند، به کار گیرند که با یاری خداوند متعال و افزایش آگاهی‌های جمعی و تغییر در نگرش افراد، سبک زندگی اسلامی اقتصاد مقاومتی در جامعه حاکم شود. به امید اینکه با وحدت و همدلی قدم‌های بزرگ‌تری در راه افزایش آگاهی‌های عمومی و بالا بردن فرهنگ استفاده بهینه از منابع، هوشمندانه کار و زندگی کردن که همان مفهوم واقعی بهره‌وری است و درنهایت توسعه کشور عزیزمان ایران اسلامی برداشته شود.

منابع

- **اصغری، محمود** (۱۳۹۳). «خانواده و نقش آن در اقتصاد مقاومتی». *پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*. سال بیستم. شماره سوم (پیاپی ۱۰۲). صص ۹۵-۷۹.
- **آقالری، زهرا؛ تیرگر، آرام** (۱۳۹۴). «بررسی الگوی بازیافت مواد در خانواده‌ها با عنایت به فرهنگ اسلامی». *نشریه اسلام و سلامت*. شماره چهارم. صص ۲۶-۲۱.
- **آقائی، فرخ** (۱۳۹۴). «راهکارهای طلایی کاهش مصرف آب». *مدیریت امور فنی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان*. http://tosea.mui.ac.ir.
- **تابلی، حمید؛ کوچیک‌زاده، سمیه؛ کوچیک‌زاده، اسماء** (۱۳۹۲). «الزامات اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با الگوی سبک زندگی». *همایش ملی سبک زندگی در تمدن‌سازی نوین اسلامی*. دانشگاه امام حسین (ع).
- **جباری‌پور هریس، مجتبی** (۱۳۹۳). «تبیین نقش و جایگاه شرکت‌های دانش‌بنیان در توسعه اقتصاد مقاومتی». *سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران*. http://hiteciran.ir.
- **جواهری، حیدر؛ اسکندری، الهام** (۱۳۹۵). «جایگاه سبک زندگی اسلامی در اقتصاد مقاومتی». *کنفرانس جهانی مدیریت. اقتصاد و حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره سوم*.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

- **درخشان، مسعود** (۱۳۹۱). «اولین نشست اقتصاد مقاومتی: مبانی نظری». *پژوهشکده علوم انسانی*. دانشگاه علامه طباطبایی.
- **دفتر مدلسازی و مدیریت اطلاعات اقتصادی معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی** (۱۳۹۵). «برنامه‌ها و پروژه‌های اقتصاد مقاومتی با تأکید بر حیطه وظایف وزارت امور اقتصادی و دارایی».
- **دهقانیان، حمید؛ خیری، حسن** (۱۳۹۲). «تبیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی». مجموعه مقالات *همایش ملی سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی*.
- **سازمان برنامه و بودجه کشور، امور انرژی** (۱۳۹۵). «گزارش ارزیابی عملکرد قانون اصلاح الگوی مصرف».
- **سرخه‌دهی، فاطمه** «اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب حمایت از تولید ملی». مقالات تخصصی مدیریت و اقتصاد. *شرکت ملی نفت ایران*.www.notic.ir.
- **سرخیل، حمید؛ حبیبی راد، مهیار؛ خراسانی، نعمت‌الله** (۱۳۹۴). «سنجش کارایی و بهره‌وری مصرف آب تهران با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها». *محیط‌زیست طبیعی. منابع طبیعی ایران*. دوره ۶۸. شماره ۴. صص ۶۰۸-۵۹۵
- **سعیدی محمودآبادی، فاطمه؛ سعیدی محمودآبادی، سوسن؛ عزیزی نژاد، بهاره** (۱۳۹۴). «سبک زندگی اسلامی با رویکرد اقتصاد مقاومتی». *اولین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی با رویکرد بومی-اسلامی و تأکید بر پژوهش‌های نوین*.
- **شرکت مادر تخصصی توانیر** (۱۳۹۴). «آمار تفضیلی صنعت برق ایران ویژه مدیران». http://amar.tavanir.org.ir.
- **غضنفرنژاد، مرتضی** (۱۳۹۳). «تأملی درباره سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی». *پایگاه تحلیلی تبیینی برهان*. http://borhan.ir.
- **غفارپور، داوود؛ پورحاتمی، زهره** (۱۳۹۳). «اقتصاد مقاومتی، راهبردها و راهکارها». *پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه*. http://www.hawzah.net/fa/article/view/93728.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]

- **فروتن، طلعت** (۱۳۹۵). «اقتصاد دانش‌بنیان راهکاری برای میل به اقتصاد مقاومتی». *ماهنامه امواج دانش*. سال اول. شماره ۲. صص ۱۷-۱۴.
- **قلی‌زاده، علی‌اکبر؛ براتی، جواد** (۱۳۹۰). «تحلیل عوامل مؤثر بر مصرف انرژی خانگی و برق مصرفی خانوار در ایران: با تأکید بر بهره‌وری انرژی». *فصلنامه اقتصاد و تجارت*. شماره ۲۵ و ۲۶. صص ۱۶۷,۱۴۵.
- **مقاتلی، نعیما؛ قاسمی، علی‌اکبر** (۱۳۹۵). «رویکرد تربیتی اقتصاد مقاومتی در سبک زندگی و نظم و امنیت عمومی». *اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بندر بوشهر*. www.bccim.ir.
- سایت پرتال اصفهان، http://www.isfp.ir/web/energy.
- سایت سازمان ملی بهره‌وری ایران، http://www.nipo.gov.ir.
- سایت بهره‌وری آب، http://www.irnwp.com.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-17]